

(OP) WEG MET DE KRIJGSMACHT?

De kans dat er nog grote oorlogen in Europa gevoerd worden, lijkt klein. Daarom dient een existentiële vraag zich aan: wat is de rol van onze krijgsmacht in de 21ste eeuw? Deze vraag staat centraal tijdens een debat op Festival de Basis. Vooruitlopend hierop vier verschillende visies op de toekomstige functie van het leger, van regisseur Ivo van Hove, generaal buiten dienst Peter van Uhm, hoogleraar Steven Pinker en Denker des Vaderlands René Gude.

door: RUUD SLIERINGS

— ‘Destructieve gevoelens beter uitzweten in het theater’

IVO VAN HOVE:

‘KUNST IS EEN ZUIVERINGSSTATION voor de samenleving. Een instrument om je “achter de spiegel” te laten kijken, aldus Harold Pinter. *Deep down* in de mens huizen destructieve gevoelens. Het is beter die gevoelens uit te zweten door naar de *Guernica* van Picasso of een stuk van Shakespeare te kijken, dan door anderen daadwerkelijk te vernietigen. In 2015 breng ik twee stukken van Shakespeare op toneel die gaan over de meest extreme beslissing die je als leider te nemen hebt: ten oorlog gaan of niet. Hendrik de Vijfde is voor mij het voorbeeld van goed leiderschap: hij offert zijn eigenbelang op om vrede te brengen. Richard de Derde is het tegenovergestelde, hij is in staat om zelfs zonder aanleiding een oorlog te beginnen. Mijn interpretatie van beide stukken zal heel hedendaags zijn. En tegelijkertijd wil ik “achter de spiegel” kijken. Ik ben pacifist. Maar bij mijn eigen pacifisme heb ik vragen. De documentaire *Retrepo* van Tim Hetherington

was mijn *wake-up-call*. Jonge mannen die met een doel, een toekomst, de strijd in Afghanistan aangaan, maar diep getekend eruit komen. Ik was ook getekend en heb enorm veel respect gekregen voor die mannen. Pas na het zien van deze film begreep ik wat opoffering betekent, nota bene tegen een vijand die je niet ziet en ver van huis. Elke pacifist zou deze documentaire moeten zien, ik ben er enorm door in de war geraakt. Maar dat vind ik goede verwarring, zoals ook kunst goede verwarring kan oproepen.

Is er een plaats voor de krijgsmacht vandaag de dag? Ja, maar anders dan de krijgsmacht van de 20e eeuw, een eeuw vol oorlogen. Het woord “krijgsmacht” is ook fout: krijgers die iets van een ander willen krijgen, die anderen eronder willen krijgen. We leven in een overgangsfase waarin de krijgsmacht zich ontwikkelt tot een Europese zorgmacht. Dat zal decennialang duren, want patriottisme staat die ontwikkeling in de weg. Gevoelens voor het vaderland stoken niet met de ontwikkeling van

een Europees apparaat dat wereldwijd hulp biedt. Maar de verandering is al in gang gezet. En ook de kunst houdt zich nadrukkelijk met de verandering van de samenleving – en dus de krijgsmacht – bezig. Daarom zijn de stukken die ik nu regisseer heel anders dan de stukken die ik in de jaren tachtig en negentig heb geregisseerd. Ik maak theater voor vandaag met de middelen van vandaag voor de mensen van vandaag.’

— **Ivo van Hove** is toneel- en operaregisseur. Sinds 2001 is hij algemeen directeur van Toneelgroep Amsterdam. Van Hove wordt onder meer geroemd vanwege zijn eigentijdse interpretatie van klassieke theater- en operastukken.

— ‘Onze militairen zijn ook ontwikkelingswerkers’

PETER VAN UHM:

‘**IN ONZE GRONDWET STAAN DE TAKEN** van de krijgsmacht helder beschreven: wij willen bijdragen aan het bevorderen van de internationale rechtsorde, veiligheid en stabiliteit. Die opdracht van de samenleving is niet veranderd. Maar de verhoudingen in de wereld zijn sinds het einde van de Koude Oorlog wel veranderd, en dus ook de wijze waarop we die taken uitvoeren. Aanvankelijk dachten we dat we met de aanwezigheid van een internationale krijgsmacht in conflictgebieden de veiligheid konden waarborgen. Nu weten we dat dit niet voldoende is, we moeten een land *up and running* krijgen om werkelijk stabiliteit te kunnen creëren.

De betrokkenheid van het Nederlandse leger bij internationale missies oogst veel lof bij onze partners. De zogenoemde 3D-methode waarin we *defense*, *diplomacy* en *development* combineren, werkt. Anderen noemen dat de *Dutch approach*. Onze militairen zijn ook ontwikkelingswerkers. Nederlanders kunnen dat: samenwerken met militaire partners en lokale organisaties, polderen en oplossingen bedenken, we schromen niet om een andere taal te spreken, nemen makkelijk mensen bij de hand. Onze “culturele erflast”, zo kun je zeggen, is een groot voordeel in de nieuwe rol van de krijgsmacht. Mijn generatie heeft moeten leren dat toe te passen, de huidige generatie wordt in die totaalaanpak getraind. Defensie kan dit bij uitstek.

Maar, die rol vergt een uiterst flexibele krijgsmacht. Een krijgsmacht die voorbereid is op uiteenlopende taken in onvoorspelbare conflicten. Militairen die we op pad sturen moeten goed uitgerust en getraind zijn, een “gereedschapskist” ter beschikking hebben waarin ze niet misgrijpen. Om die samenhangende aanpak goed te kunnen uitvoeren, is topkwaliteit een absoluut vereiste. Dan maar minder lang of minder vaak de *lead nation* zijn, zoals Nederland in Uruzgan was, maar in kwaliteit mogen we geen concessies doen.

De nieuwe taken van de krijgsmacht vergen ook nieuw draagvlak in de maatschappij. Daarin zijn stappen gezet: er is meer openheid rondom de krijgsmacht. Maar als je de Nederlander vraagt waar op bezuinigd kan worden,

staat defensie vaak bovenaan. En dat terwijl we voor een euro per Nederlander per dag een kwalitatief hoogstaande krijgsmacht in stand kunnen houden. Eén euro, een half biertje! Helaas worden internationale missies regelmatig gezien als een ver-van-mijn-bedshow. Maar als wij fragiele staten zoals Afghanistan niet goed op de been helpen, voelen wij dat hier in Nederland. We leven niet meer in de bipolaire “helderheid” van de Koude Oorlog, de context van onze veiligheid en stabiliteit is drastisch gewijzigd. Het is in ons eigen belang om een krijgsmacht in stand te houden die daarin zijn rol speelt.’

— **Peter van Uhm** is generaal buiten dienst. Hij was onder meer van 2005-2008 commandant Landstrijdkrachten en van 2008 tot 2012 commandant der Strijdkrachten. Van Uhm houdt geregeld spraakmakende lezingen (onder meer bij TEDx en de 4 mei lezing in 2013).

— ‘Het lijkt erop dat we leren van onze geschiedenis’

STEVEN PINKER:

‘**GELOOF HET OF NIET: OORLOGEN**, geweld en agressie zijn op hun retour. Sinds het ontstaan van de mensheid leven we in de vreedzaamste tijd ooit. De mens heeft goede en kwade kanten, maar inmiddels heeft de goede kant de overhand. Dat is een proces van eeuwen geweest. De opkomst van nationale staten leidde tot pacificatie, tot nationalisatie van de rechtspraak en het in stand houden van *law and order*. De handel groeide, de infrastructuur verbeterde, het alfabetisme nam toe, de boekdrukkunst bevorderde de uitwisseling van kennis en ideeën, de slavernij werd afgeschaft en – meer recent – de rechten van ieder mens worden erkend en steeds vaker verdedigd. Dat heeft alles te maken met de *circle of empathy*: het goede in de mens wint niet alleen terrein, de mens past dit ook in een steeds bredere context toe. Waar vroeger alleen voor de eigen parochie gevochten werd, is steeds vaker nu de wereld het perspectief. Bovendien kan de mens – met dank aan de Verlichting – steeds beter rationeel en universeel denken: algemeen belang boven eigen belang, iets wat in tijden van globalisatie erg welkom is. Kortom, in beschaving en medemenselijkheid is veel vooruitgang geboekt. Toch denken we altijd dat de 20ste eeuw de gewelddadigste eeuw in onze geschiedenis was. Dat is niet het geval. Er waren andere eeuwen die minstens zoveel geweld en genocide kenden. En de tweede helft van de 20ste eeuw is verstoken van grote oorlogen. We leven nu in een tijd waarin de frequentie van oorlogen sterk is afgenomen, de duur van oorlogen veel korter is en waarin het aantal oorlogsslachtoffers sterk is gedaald. Het lijkt erop dat we leren van onze geschiedenis.

Dat neemt niet weg dat vrede allesbehalve een vanzelfsprekendheid is. Alles wijst erop dat de grote trends zich voortzetten: gelijke rechten voor iedereen (zelfs voor

dieren), minder oorlogen tussen landen, een succesvolle verspreiding van democratische beginselen. Maar burgeroorlogen of terrorisme, daarvan is de trend moeilijker te voorspellen. Misschien een reden om ons niet langer af te vragen waarom er oorlog is, maar waarom er vrede is. Niet: wat doen we fout? Maar: wat doen we goed? Er bestaat veel scepsis over bijvoorbeeld de VN-blauwhelmen en *peacekeeping missions*. Maar steeds meer landen worden lid van internationale organisaties en willen zo oorlogsgeweld voorkomen. De missies worden beter gefinancierd en bemand, zijn steeds professioneler in opzet en daardoor effectiever. Ze hebben een grote invloed op de afname van het aantal slachtoffers in geweldsconflicten. Een nieuwe langdurige vrede verspreidt zich naar steeds meer delen van de wereld.'

___ **Steven Pinker** is hoogleraar psychologie aan Harvard University. Ook is hij taalkundige, psycholoog, schrijver. Recent werk: *The better angels of our nature: why violence has declined* (2011). Op uitnodiging van Universiteit Utrecht en Stichting Vrede van Utrecht hield Pinker op 4 mei een lezing over dit onderwerp. Bovenstaand stuk is gebaseerd op delen van deze lezing.

___ 'Duiven en haviken verenigen in een nieuwe missie'

RENÉ GUDE:

'WE ZIJN VREDESCONSUMENTEN. Sinds 1945 rijden er geen tanks meer door de straten, staat er geen vijand aan de grens en is er geen vanzelfsprekende legitimiteit voor de krijgsmacht. Met vaak onduidelijke mandaten wordt het leger nu op missie gestuurd. Maar soldaten die terugkeren, worden niet als helden onthaald, zoals voetballers na een WK; ze ervaren vooral scepsis en onverschilligheid. Dat is jammer, want hier ligt mijns inziens wel de toekomst van onze krijgsmacht, of beter inderdaad: van onze zorgmacht.

Ik zie drie mogelijke richtingen voor ons leger. Eén: voortgaan met bezuinigen zonder plan tot we nog slechts een restje van ons nationale leger over hebben. Twee: opgaan in een Europese krijgsmacht met als nadeel dat de Nederlandse identiteit en kwaliteit verloren gaan. Drie: inzien dat veiligheidsissues zich op het mondiale slagveld afspelen en legitimering zoeken voor militair ingrijpen elders op de wereld.

Ik ben voorstander van de derde optie. We hebben een krijgsmacht met een hoge kwaliteit: goede organisatie, niet te hiërarchisch, vindingrijk, besluitvaardig. Als we voor zorgmissies een legitieme vorm vinden voor we het leger afgeschaft hebben, kunnen we goed toegerust onze maatschappelijke verantwoordelijkheid vormgeven, economische belangen dienen en onze veiligheid in wereldcontext bewaken. Verbeterd internationaal recht is noodzakelijk, maar bij de ontwikkeling daarvan speelt Nederland toch al een grote rol.

De burger moet alleen wel inzien dat dit een weg is die

Nederland past. Ik zeg met nadruk “de burger”, omdat wij als burgers door ons mandaat aan politici bepalen wat die toekomst van ons leger moet zijn. Bij de eerste twee opties wordt het Nederlandse leger in feite opgeheven. Om dat te voorkomen, moeten de duiven gelokt worden met humanitaire missies en de haviken met een standvastig vasthouden aan veiligheid en landsbelang. Beide groepen moeten inzien dat ze het over hetzelfde hebben: een goed uitgeruste, slagvaardige krijgsmacht die we flexibel kunnen inzetten in missies, met duidelijke opdrachten vanuit de politiek en geborgd door internationaal recht.

Zo’n slagvaardige zorgmacht past Nederland. We kunnen onze tanden laten zien bij het bewaken van de vrede. Het is naïef om in deze tijd niet te denken op wereldschaal. Of te denken: het is al 68 jaar vrede in Europa, het zal wel zo blijven. Tegelijkertijd kunnen we onze humanitaire doelen, onze veiligheid, onze economische belangen niet langer aan de landsgrenzen ophangen. Juist een internationaal opererende zorgmacht dient die doelen, daarin moeten we de duiven en de haviken zien te verenigen.’

___ **René Gude** is filosoof, auteur, docent, oud-directeur van de Internationale School voor Wijsbegeerte en ex-hoofredacteur van *Filosofie Magazine*. In mei 2013 is hij benoemd tot Denker des Vaderlands.

Een man wordt uit
voorzorg gefouilleerd
tijdens een dagelijkse
patrouille van Neder-
landse militairen op de
weg van Tadin Kowal naar
Boeman, in Afghanistan.
(foto: Ad van Denderen)